

METODICKÉ NÁMĚTY A INSPIRACE K INSCENACI NÁRODNÍHO DIVADLA MORAVSKOSLEZSKÉHO

KYTICE

Pro Národní divadlo moravskoslezské připravila Mgr. Jana Cindlerová, vysokoškolská pedagožka a teatroložka, spolupracovnice Ateliéru pro děti a mládež při NDM

Pavel Helebrand

KYTICE

Hudební divadlo podle K. J. Erbena

Libreto: Pavel Helebrand

na motivy K. J. Erbena

Režie: Pavel Helebrand

Hudební nastudování: Marek Prášil

Dirigent: Karol Kevický / Marek Prášil

Koncept scény: Pavel Helebrand

Realizace scény: Barbora Macháčová, Ivana Stuchlíková

Koncept kostýmů: Pavel Helebrand

Realizace kostýmů: Eva Janáková, Iva Koplová, Jiřina Richtrová

Sbormistryně: Lenka Živocká

Choreografie: Jana Tomsová

Dramaturgie: Tereza Pogodová

Premiéra 14. září 2014 v Divadle Jiřího Myrona

Inscenace vzniklá ve spolupráci s dětským Operním studiem NDM u příležitosti 20. výročí jeho založení je dílem dvorního spolupracovníka studia Pavla Helebranda, který společně s jeho vedoucí Lenkou Živockou vybral pětici balad, zhudebnil je a adaptoval do věnce jevištních obrazů. *Kytice*, *Vrba*, *Vodník*, *Zlatý kolovrat* a *Svatební košile* tak ožívají na scéně Divadla Jiřího Myrona se vši svou dramatickou, emocionální i symbolickou silou. Na jejich vyznění se významnou měrou podílejí představitelé hlavních rolí – většinou mladí lidé na prahu dospělosti. V jejich podání se dotýkají dávné příběhy dnešních diváků jako něco velmi současného, přestože tolik odlišného od toho, co známe z vlastních životů.

Metodické materiály, které máte nyní před sebou, by měly sloužit jako inspirace těm pedagogům, kteří chtějí skrze přípravu na recepci divadelního tvaru a skrze jeho následnou reflexi rozvíjet v žácích/studentech nejen vztah k divadelnímu umění, ale také jejich kreativitu, schopnost pojmenovávat a vytvářet si na skutečnost vlastní svébytný názor – a ten si i dokázat obhájit. Tento materiál tak odpovídá svým zaměřením průřezovému tématu osobnostně-sociální výchovy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání. Dalším jeho možným přínosem jsou přesahy zařazených aktivit do rozmanitých vzdělávacích oblastí, a tedy komplexní využití dané inscenace ve výuce základní/střední školy.

Záměrně nazýváme tento materiál náměty a inspiracemi. Přestože totiž posloupnost aktivit a jejich propojení směřuje k určitému celku – k jakési dílně o divadle, je zároveň možné vytrhnout je z jejich kontextu a realizovat samostatně: záleží na každém pedagogovi (jeho možnostech, podmínkách, cílech, zaměření a v neposlední řadě také na potenciálu, věku a počtu studentů), jak s danými aktivitami naloží, jakým způsobem je zařadí do výuky či jak je bude obměňovat.

Z hlediska formy nabízených aktivit se většinou jedná o partnerskou diskusi pedagoga s žáky/studenty prokládanou jednoduchými herními či pohybovými aktivitami a úkoly podporujícími samostatné myšlení.

AKTIVITY PŘEDCHÁZEJÍCÍ NÁVŠTĚVĚ DIVADLA

Cílem těchto aktivit je připravit a naladit dětského/mladého diváka na recepci divadelního tvaru v rovině tématu dané inscenace a v rovině prostředků, které jsou v ní k vyjádření tématu použity. V případě inscenace Kytice směřujeme konkrétně k těmto oblastem či cílům:

- dramaturgie inscenace (výběr jednotlivých balad a způsob jejich propojení)
- zamyšlení nad Božím/přírodním/vyšším (archetypálním) řádem fungování života a světa, jak jej balady představují

1. Erbenova Kytice: co víme, co tušíme, co odvodíme

- Co se vám vybaví, když se řekne známé sousloví z povinné četby „Karel Jaromír Erben – Kytice“? Jaký literární druh a žánr? Jaké postavy? Jaké příběhy a zápletky? Jaká atmosféra? Vše, co vás napadne, si ve skupinkách sepište ve formě krátkých hesel. Poté si všechny skupinky prostřednictvím zvoleného zástupce (či dvou) vzájemně představí své znalosti i asociace.
- Na základě vybraných fotografií z inscenace (viz závěr tohoto metodického materiálu) se pokuste rozpoznat, o co na té které jde. Není nezbytné odhalit, o jakou baladu se jedná, ale popsat aktuální okamžik. Jakou má fotografie atmosféru? Jakou emoci ve vás vyvolává? O co asi jednotlivým aktérům jde? Co cítí? V jaké době se děj příběhu asi odehrává – a je to důležité? Svá zjištění si opět skupinky vzájemně prezentují.
- Následuje pedagogův literárněhistorický exkurz (uvedení předcházejících domněnek na pravou míru): kdy sbírka vznikla, na základě čeho, jakou roli sehrála ve své době, rysy balady a její postavení mezi ostatními žánry poezie, další známé literární balady (resp. romance).

2. Velké odhalení

- Teprve nyní prozradí pedagog žákům/studentům, které balady jsou do inscenace NDM zahrnuty. Žáci/studenti se snaží vzpomenout si, co o těchto baladách vědí: toto zadání je vhodné realizovat formou brainstormingu, kdy studenti vykřikují, co se jim právě v souvislosti s příběhem vybaví. Pedagog to vše zapisuje na tabuli formou krátkých hesel (do sloupce vždy pod nadpis – název balady).
- Následně každý žák/student obdrží od pedagoga vlastní kopii jedné z balad a přečte si ji sám pro sebe (pedagog výtisky rozdává zcela náhodně, „napřesáčku“). Ve třídě tedy zavládne asi na 10 minut naprosté ticho. Pak se žáci/studenti rozdělí do pěti skupinek (podle balad; v jedné skupince jsou tedy vždy ti, kteří obdrželi od pedagoga tentýž text) a prodebatují svou baladu. Zástupce každé skupiny ji následně popíše před třídou (vlastně ji s odstupem převypráví).

- Společně diskutujte: Jaké zákonitosti platí ve světě balad? O čem vypovídají způsoby, jakými se příběhy vyřeší? Souhlasíte s tím? Vnímáte to jako spravedlivé? Pokuste se rozpoznat a popsat, co mají jednotlivé balady společného.
- V rámci rozdělených skupin žáci/studenti přemýšlejí nad klíčovými okamžiky své balady (tedy nad klíčovými dramatickými situacemi), ve kterých se příběh láme (tedy některá z postav se zásadním způsobem rozhoduje a záhy přistoupí k činu): např. dcera přesvědčuje matku, aby ji pustila k jezeru; dcera přesvědčuje Vodníka, aby ji pustil za matkou; Vodník u dveří přesvědčuje dceru, aby šla domů, apod.

Žáci a studenti také dostanou čas a prostor na zpracování jimi vybrané dramatické situace do podoby krátké scénky – mělo by jít o aktualizaci situace do dnešní doby: realisticky pomocí současného jazyka. Cílem „herců“ je věrohodnost – snaha o to, aby se k zadanému vyústění situace podařilo aktérům rozhovoru skutečně logicky dospět. Určující jsou přitom vztahy jednotlivých postav, nikoli jejich „pohádkovost“ (tedy Vodník je především manželem – není samozřejmě smyslem zadání „hrát vodníka“).

Předem zadejte následující dvojí způsob vyústění situace:

1. dospějeme ke stejnému výsledku, jako je tomu v baladě (Matka dceru pustí apod.)
 2. dospějeme k východisku odlišnému (Matka dceru nepustí apod.).
- Jaký zážitek pro vás tento herecký (a ve druhém případě i dramaturgický) úkol představoval? Uvědomili jste si něco zajímavého či důležitého o fungování světa (ať už toho „našeho“, nebo „Erbenova“), o lidských činech a jejich motivacích? Znáte podobné situace z vlastního života, připadají vám tyto problémy jako současné? (Cílem této diskuse je upozornit na nadčasovou platnost Erbenova díla.)
 - Při následné návštěvě představení *Kytice* se předem zaměřte na některou z vybraných situací a její provedení hereckými představiteli (abyste je mohli později při reflexi „zhodnotit“ a popsat právě s ohledem na jejich motivace, ale i vydařenost, věrohodnost a oprávněnost těchto motivací).

3. Řád

- Je nutné dodržovat zákony? Proč?
- Kolektivní zamyšlení/přemítání nad logikou jednotlivých příběhů a jejich společným tématem (náprava porušeného řádu). Můžeme provést tak, že si na tabuli rozdělíme jednotlivé postavy na:

1. hlavní a vedlejší
2. „dobré“ a „zlé“

Co z toho vyplývá? A shodneme se vůbec ve druhém rozdělení? Je např. Vodník skutečně zlý? A kdo je zlý ve Vrbě? Je v tomto smyslu mezi baladami nějaký rozdíl?

- Vytvořte dvě skupinky, z nichž jedna bude debatovat o právu či nepravu Vodníka a druhá o jednání mrtvého Milého (z balady *Svatební košile*). Poté budou dva dobrovolníci z každé skupiny losovat, kdo z nich bude obhajovat coby advokát čin Vodníka/Milého formou rozhovoru před třídou (zatímco jeho kolega se oprávněnost činu bude snažit zpochybnit a

argumentovat pro jeho nesprávnost). Otázky mohou klást a diskuse se účastnit i žáci/studenti z pléna třídy.

- Následuje hlasování o vině či nevině Vodníka i Milého a diskuse, v níž pedagog případně uvede vše na pravou míru. Jak se cítili obhájci? Byli se svým „mandantem“ vnitřně ztotožnění, nebo jim jeho obhajoba byla losováním jen vnučena?
- Myslíte si, že je nezbytné, aby v každém kolektivu fungovaly nějaké zákony, nějaká pravidla (nejen ve státě či ve firmě)? Jak je to ve vaší třídě? Podle jakých pravidel spolu komunikujete a koexistujete? Jaký je rozdíl mezi pravidly psanými a tzv. nepsanými? Ve třídě máte možná jen nepsaná pravidla: Lze říci, že jsou méně důležitá než ta psaná? Co se stane, když někdo poruší ta či ona? Kdy následují sankce? Bylo by podle vás případně možné prominout je? Mají být zákony platné v nějaké společnosti zcela neměnné? Zamyslete se a pokuste se vymyslet případ, kdy byste odpustili trest za provinění, které je jinak ve vaší škole/třídě za běžných okolností spojeno s postihem.
- Bylo by možné prominout trest za provedený (zlo)čin v některé z balad? Kde byste to navrhli? Kterou z balad vnímáte jako nejméně spravedlivou? (Můžeme se z tohoto hlediska zaměřit i na ostatní, neinscenované balady z Erbenovy sbírky.)

AKTIVITY NAVAZUJÍCÍ NA ZHLÉDNUTÍ DIVADELNÍHO PŘEDSTAVENÍ

Cílem těchto aktivit je reflektovat navštívené představení z hlediska použitých divadelních prostředků, vést žáky/studenty k hlubšímu uvažování nad tématem inscenace a jeho aktuálností.

Konkrétní cíle jsou v případě inscenace *Kytice* následující:

- rekapitulace inscenace z hlediska použitých prostředků
- seznámení s typem divadla označovaným jako Gesamtkunstwerk
- „já jako dramaturg“

1. Rekapitulace příběhu a reflexe inscenace

- Kdo v představení vystupoval? Kdo všechno se na něm na jevišti podílel? (živý orchestr, mladí zpěváci – Operní studio NDM, mladí tanečníci, profesionální zpěváci – opera NDM, neprofesionální pěvecké těleso – Pěvecký sbor města Klimkovic). Zde je třeba, aby pedagog žáky/studenty přivedl k tomu (či prostě upozornil), že nešlo pouze o profesionální umělce. Na složení celého ansámblu je vhodné upozornit proto, že byl nejen vícegenerační, ale také se v něm setkali profesionálové s amatéry. Lákalo by samotné žáky/studenty něco podobného?
- Obsahová rekapitulace všech příběhů s akcentem na inscenační řešení (tzn. konkrétní jevištní ztvárnění Erbenových balad, které v této inscenaci vytvořil režisér se svým uměleckým týmem) každého z nich: hlavní postavy, zápletky, rozuzlení – jak je to vše podáno, jaké jsou či jak působí jednotlivé postavy, ale i jak jsou oblečeny a co to o nich vypovídá či mělo by vypovídat, jaké místo v každém příběhu zaujímá hudba a tanec a proč asi jsou uplatňovány právě v daných momentech, jaká je scénografie atp. Možná provést tak, že žáci/studenti vyprávějí společně v kruhu – jeden po druhém řekne vždy několik vět (jimiž podá smysluplné sdělení).

Zde je prostor, aby pedagog žáky/studenty upozornil na zvláštní postavení balady *Kytice*, která jednak představuje rámec (inscenaci otevírá i uzavírá), jednak motiv mateřídoušky (a s ním spojený jevištní motiv dechu, dýchání) představuje i leitmotiv inscenace (tj. příznačný motiv – motiv procházející celým dílem a představující formou symbolu jeho myšlenku).

2. Divadelní druh a Gesamtkunstwerk

- Připomeňme si, jaká umění se podílejí na divadelním tvaru (hudba, výtvarné umění, literatura, pohyb/tanec + herectví – to vše pod vedením režiséra). Každé z nich realizuje v inscenaci většinou jiný tvůrce (opět si je vyjmenujme). Jak je tomu zde? Režisér = hudební skladatel. Co to asi pro celek znamená? Proč tomu tak je?
- Pokusme se určit divadelní druh – podle toho, která složka převažuje: hudební složka = opera, literární + herecká = činohra, pohybová + hudební = balet. Jak je tomu zde? Co všechno se na *Kytici* podílí a co převažuje?

Nelze říci, že by šlo o balet či operu, ale ani o muzikál. A už vůbec ne o činohru. Viz charakteristické prvky *Kytice* ve srovnání s činoherními inscenacemi: živá hudba – orchestr, podoba hereckých výkonů, scény, dějové linky (snaha o jejich popis), počet herců na jevišti, efekty... Je to snad opravdu „hudební divadlo“, jak se píše v podtitulu – i když tento divadelní druh vlastně neexistuje, ale jak jinak to nazvat?

Oba předcházející body mají jedno společné vyústění: tzv. Gesamtkunstwerk (následuje výklad pedagoga o tomto fenoménu spojeném s Richardem Wagnerem).

Co je **GESAMTKUNSTWERK**:

Richard Wagner (1813–1883), německý skladatel a představitel hudebního romantismu, ve svém díle Das Kunstwerk der Zukunft (Umělecké dílo budoucnosti, 1856) odmítl lyrickou operu jako umění budoucnosti, neboť tuto uměleckou formu prezentace považoval za povrchní přehlídku pompézního zpěvu. Věřil, že budoucnost umění leží v kolektivním díle, které vznikne spojením hudby, muzikálového divadla, klasického divadla, malířství a dalších forem umění. „Takováto všestranná fúze různých forem umění nebyla zakoušena od dob starověkého antického divadla,“ poukazoval Wagner.

*Tento fakt jej přivedl k úvahám nad konceptem celkové syntézy umění, který pojmenoval termínem **Gesamtkunstwerk** neboli **komplexní umělecké dílo**. Za ideální médium k naplnění této vize Wagner považoval **hudební drama**, jež by se spojením hudby, architektury, malby, poezie a tance dostalo na vyšší poetickou úroveň. S ohledem na něj komponoval vlastní opery (Tristan a Isolda, Bludný Holanďan, čtyřdílný Prsten Nibelungův...). Ideální umělecké dílo se tedy podle Wagnera skládá z jednotlivých uměleckých disciplín, jejichž autonomii coby samostatných umění si Wagner plně uvědomuje, avšak k univerzálnímu a totálnímu Gesamtkunstwerku lze dospět pouze prostřednictvím jejich vzájemného propojení.*

„Pouze umění, které odpovídá lidské všestrannosti je [...] svobodné; a ne pouhou odrůdou umění, které vychází z jednotlivých lidských dovedností. Umění tance, hudby, poezie jsou každé omezeny různými hranicemi; v kontaktu s těmito omezeními jsou každé nesvobodné. [...] Teprve když všechny bariéry (mezi nimi) padnou, už tu nejsou různá umění, ale jen univerzální, nerozdělené Umění.“

*V roce 1876, dvacet let po publikaci práce *Das Kunstwerk der Zukunft*, přistoupil Wagner k realizaci svých představ a nechal otevřít známé bavorské divadlo v Bayreuthu – Festspielhaus. To bylo postaveno podle Wagnerových představ o syntéze umění, a zahrnovalo tak určité divadelní inovace, jako je zatemnění prostoru, celoprostorová akustika s dozvukem, orchestřiště, beztrždní hlediště nebo speciální sedačky. Všechny tyto novinky měly za úkol vytvořit uvěřitelný umělecký virtuální svět, do něhož bude divák dokonale vtažen scénou a svým okolím. Šlo mu o **dokonalou iluzi**.*

*Z hlediska historie divadla znamená *Gesamtkunstwerk* navíc významný krok ve vývoji režie – díky svému důrazu na jedno umělecké vědomí, z něž výsledný jevištní tvar vyvěrá a jemuž všechny divadelní složky podléhají.*

3. Zpět k dramaturgii

- Ke splnění následujícího úkolu je nezbytné, aby si žáci/studenti sami doma přečetli celou Erbenovu sbírku. Ve třídě je následně rozdělíme do několika menších skupinek, nejlépe trojic. Jejich úkolem bude zamyslet se znovu nad výběrem balad pro inscenaci s otázkou: Jaký jiný výběr byste nabídli vy, jaké řazení příběhů byste zvolili a čím byste příběhy inscenačně propojili (leitmotiv)? Svůj výběr představte ostatním a zdůvodněte.

Varianta (jednodušší): Žáci/studenti si za domácí úkol přečtou tři balady, které jim pedagog zadá (mohou mezi nimi být i ty inscenované). Úkolem skupinek ve třídě bude pak nalézt jejich možné společné téma a zvolit posloupnost. Svůj výběr pak opět představí a zdůvodní. (Upozornění pro pedagogy: zde naprosto neexistuje správné či nesprávné řešení – jen je třeba, aby si to uvědomovali sami žáci/studenti a opravdu popustili uzdu své tvořivosti.)

- Kolektivní zamyšlení nad dnešní společností a nad dobou, ve které žijeme. Pokuste se srovnat dnešní společnost a její pravidla se světem, který před vás přdestřela inscenace Kytice. V čem spočívají základní rozdíly? Pokuste se je pojmenovat. Ve které době si myslíte, že by pro vás bylo snadnější/příjemnější žít?
- Může následovat krátká esej na toto téma za domácí úkol a následně společná četba těch nejzajímavějších.

Vybrané fotografie z inscenace:

(další ke stažení na adrese: <http://www.ndm.cz/cz/opereta-muzikal/inscenace/3344-kytice/>)

Vrba

Vrba

Vodník

Vodník

Zlatý kolovrat

Zlatý kolovrat

Svatební košile

Svatební košile

Kytice